

S A D R Ź A J

EKONOMSKA ANATOMIJA.....	3
DRUŠTVENI KARAKTER PROIZVODNJE.....	3
LJUDSKE POTREBE.....	3
MATERIJALNA PROIZVODNJA I NJENI ČINIOCI	3
PROIZVODNJA I POTROŠNJA	3
OBIM DRUŠTVENE PROIZVODNJE	4
ODREDNICE MOGUĆEG RASTA- ROBERT SOLON (AMERIKANAC) – AUTOR.....	4
STRUKTURA DRUŠTVENE PROIZVODNJE	5
DRUŠTVENA PODJELA RADA	5
SRAZMJERNA PODJELA DRUŠTVENOG FONDA RADA	5
DRUŠTVENI PROIZVOD	5
POTREBAN PROIZVOD I VIŠAK PROIZVODA	5
POTREBAN PROIZVOD I POTREBAN RAD	5
POTREBAN PROIZVOD I DRUŠTENI PROIZVOD.....	6
DRUŠTVENA REPRODUKCIJA I NJEN ZNAČAJ	6
ROBA I ROBNA PROIZVODNJA	7
DRUŠTVENO POTREBNO RADNO VRIJEME.....	7
PROMJENA VELIČINE VRIJEDNOSTI ROBE	7
NAČIN IZRAŽAVANJA VRIJEDNOSTI ROBE.....	8
PROMETNA VRIJEDNOST	8
OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROMETNE VRIJEDNOSTI.....	8
VELIČINA PROMETNE VRIJEDNOSTI.....	8
SUBJEKTIVNE TEORIJE VRIJEDNOSTI	9
TEORIJA KORISNOSTI.....	9
TEORETIČARI I PRAVCI.....	9
TEORIJA GRANIČNE KORISNOSTI	10
NOVAC	11
NOVAC KAO MJERA VRIJEDNOSTI	12

MJERILO CIJENA	12
MONITARNE PROMJENE	13
FUNKCIJE NOVCA	13
NOVAC KAO SREDSTVO PLAĆANJA	13
KOLIČINA NOVCA U OPTICAJU.....	14
INFLACIJA I DEFLACIJA	14
OPŠTE KARAKTERISTIKE DJELOVANJA ZAKONA VRIJEDNOSTI.....	15
VELIČINA TRŽIŠNE VRIJEDNOSTI	15
PROMJENA USLOVA PRIVREĐIVANJA U OKVIRU GRANE	16
TRŽIŠTE I TRŽIŠNI MEHANIZAM.....	16
RASPODJELA U OKVIRU GRANE.....	16
TRŽIŠNA CIJENA	17
UTICAJ TRŽIŠNE CIJENE NA PRODAJU	17
TRŽIŠNE CIJENE I RASPODJELA IZMEĐU GRANA	18
RADNA SNAGA KAO ROBA	18
ORGANSKI SASTAV KAPITALA.....	18
AKUMULACIJA UZ NEPROMJENJEN ORGANSKI SASTAV KAPITALA	19
AKUMULACIJA UZ PORAST ORGANSKOG SASTAVA KAPITALA	19
KONCENTRACIJA I CENTRALIZACIJA KAPITALA.....	20
STALNI I OPTICAJNI KAPITAL.....	20
RENTABILNOST POSLOVANJA, CIJENA KOŠTANJA I TROŠKOVI PROIZVODNJE	21
PROFITABILNA STOPA KAO IZRAZ RENTABILNOSTI	22
NAJAMNINA ILI PLATA RADNIKA	22

EKONOMIJA I POLITIČKA EKONOMIJA

Ekonomska anatomija

Ekonomika je nauka koja proučava porjeklo riječi. Grčki-oikonomija.

Oikos-gazdovanje, domaćinstvo

Nomos-zakon

Polis-grad, država

Oikonomija je nešto što govori o pravilima domaćeg gazdovanja. Prvu knjigu je izdao Ksenotop I detaljno razradio lako obezbeđivanje egzistencije, razvoj poljoprivrede. Izraz ekonomija prvi put spominje Francuz-Monteriel (1570-1621). Princip ekonomije prvi put upotrebljava izraz ekonomika za teorijsku ekonomiju. Njemci upotrebljavaju izraz Nacionalna ekonomija. Predmet izučavanja ekonomije je zakon o kućnom gospodarstvu, kako domaćinstvo posluje u svim sferama života. Pokušaj izelja za objašnjenjem kako se proizodi društvo. Izučava uslove i sve oblike materijalnog života tj. suštinska odrednica predmeta izučavanja. Istražuje problem , nastanak stvaranja i raspoređivanja materijalnog bogadstva. Razmjena materijalnog bogadstva. . Ekonomika je kako se riješavaju pojedini problemi. Ekonomska politika se bavi problemom, istraživanjem akcija kojima država osigurava svoje živote i interese.

Društveni karakter proizvodnje

Da bi čovjek preživio mora da podnosi svoje potrebe. U proizvodnji čovjek dijeluje na prirodu i na druge ljude. To su međuljudski odnosi koji se stvaraju prilikom proizvodnje. Jednom uspostavljeni odnosi nisu vječni, oni se stalno mjenjaju.

Ljudske potrebe

Potrebe omogućavaju potrošnju. Psihološki pristup polazi od pojedinca. Potreba je osjećaj nedostatka i težnja da se taj nedostatak ukloni. Potrebe su zahtjev za održavanje i očuvanje u prirodi i društvenoj sredini. Imamo prirodne i urođene potrebe. Prirodne potrebe su naprimjer piće, odjevanje, hrana itd. Istorijske si duhan, alkohol itd.

Materijalna proizvodnja i njeni činioci

Da bi zadovoljili potrebe moramo proizvoditi. Činioci proizvodnje su : predmet rada, rad, sredstva za rad, organizacija. Rad je djelovanje čovjeka na resurse iz prirode, čovjekovo trošenje energije, svrshodna aktivnost čovjeka. Predmeti rada su ono na što čovjek djelujeda bi stvorio proizvod. Sredstva za rad su onaj dio sa kojim se djeluje na predmete rada. Čovjek i mašine suproizvodna snaga . predmet rada i sredstva za rad čine sradstva za proizvodnju.

Proizvodnja i potrošnja

Proizvodnja i potrošnja su dvije stvari koje su međusobno povezane. Proizvodi se da bi se trošilo. Dez potrošnje nema ni proizvodnje. Potrošnja je starija od proizvodnje. Postoje dvije vrste potrošnje: proizvodna potrošnja i lična potrošnja. Proizvodna potrošnja je trošenje materijalni činilaca, radne snage, predmeta, sredstava za rad. Trošimo željezo, energiju, mašine, da bismo dobili druge mašine. Ona obezbjeđuje proizvodnju dobara koji se kasnije troše. Lična

potrošnja ima dva dijela: individualni i zajednički. Individualna je kada mi sami trošimo, a zajednička je kada zajedno trošimo neki materijal: vojnici, bolnice itd.

Obim društvene proizvodnje

Sve što se proizvodi u jednom društvu, državi, vremenu zove se društvena proizvodnja, a ono što se stvori zove se društveni proizvod. Ukupna količina materijalni dobara koja se proizvodi u jednoj državi u godini jednoj zovemo društveni bruto proizvod D. P. GDP-kratice (engleski jezik) društveni bruto proizvod i računa se po jednom stanovniku. Npr. 700DM-Bosna a 7000DM-Amerika. Postoji sedam faktora koji utiču na količinu društvene proizvodnje:

1. Prirodni uslovi su važan činioc. To je ono što jedna zemlja ima od prirodnog bogastva: nafte, rude, rijeke itd. Singapur ima veliki gdp. a siromašna zemlja.
2. Razvijenost srestava za proizvodnju. Što su razvijenija sredstva za proizvodnju njegove mogućnosti da više proizvede su veće. To je najvažniji činilacu d. p.
3. Subjektivni činilac je stanovništvo, broj ljudi. Kina ima veliki d. p. jar ima veliki broj ljudi . razrađuje se na druge činioce: broj obrazovanih, radno sposobnih, zdravstveno stanje itd.
4. Dužina radnog vremena. Što se radi veći broj sati mogućnost da se stvori veći d. p. su veće.
5. Intenzivnost rada prestavlja stapan trošenja čovjekove radne snage. Veće trošenje te snage, energije veći d. p. zavisi od dva faktora: tehnički uslovi (čime radimo) , društveni odnosi i oni mogu motivirati čovjeka da radi brže. Kad je rad zadovoljstvo.
6. Produktivnost rada je stvaralačka moć, vještina da se uz isti rad stvori veća količina proizvoda. Na produktivnost utiče: radno iskustvo, učenje, razvijenost nauke itehnologije, organizacija rada, itd.
7. Društveni odnosi. Kakva nam je atmosfera u radnoj sredini.

Odrednice mogućeg rasta- Robert Solon (Amerikanac) – autor

Postoji pet temeljni činioca koji utiču na rast proizvodnje:

1. Broj ljudi koji se mogu zaposliti u jednoj zemlji. Mogu se razmatrati faktori kao:
 - Broj sati koji oni provedu na radu.
 - Razina-nivo raspored vještina, znanje koje smo stekli i kako je taj nivo raspoređen.
 - Obrazovanje,
 - Zdravlje i sklonost prema radu,
 - Rukovodna znanja i poduzatnička znanja kao i sposobnost što čini specifičnu vrstu rada (menadment)
2. Opseg osnovni srestava i njihova raspodjela prema dotrajalosti grane industrije ilokacije,
3. Razina tehnološki dostignuća. Moramo praviti razliku između veličine tehnološkog znanja i stupnja dokle ona mogu biti primjenjljiva. Njihova primjena zavisi od dotrajalosti osnovni postojeći srestava.
4. Uvjeti pod kojima neka zemlja ili privreda ima pristup nekim prirodnim raasursima, i da li ima prisustva tržištu.
5. Djelotvornost po kojima se resursi raspoređujuza zadovoljenje različiti ekonomski ciljeva.

Znanje i obrazovanje su poseban činioc koji potiče rasti razvoj . Poslije 1960 od 85%-90% rast proizvodnje iprofita utemeljen je na znanju iskazanom kroz kvalitet rada i tehnološki napredak.

Struktura društvene proizvodnje

Da bi se obezbjedio društveni proizvod potrebno je uložiti rad. Rad koji se uloži u proizvodnju zove se društveni rad. Sva raspoloživa količina rada u jednoj zemlji zove se fond društvenog rada. Taj čitav rad sastoji se iz tri dijela. Onaj dio što se koristi za stvaranje srestava za rad. Pošto je ta srestava neko ranije morao napraviti to zovemo prošli ili minuli rad. Drugi dio su predmeti rada ili onaj dio fonda rada koji se koristi za pripremanje rada. Imamo tekući ili živi rad (novostvorena vrijednost),

Društvena podjela rada

U procesu proizvodnje čovjek ne pravi samo ono od čega živi. Došlo je do prve podjele rada. Ta podjelaje nastala kada se odvojila zemljoradnja od stočarstva. Do druge podjele je došlo odvajanjem zemljoradnje od zanastva i trgovine. Treća podjela rada izdvajanjem zanatstva od trgovine. Danas se svijet ne bi mogao zamisliti bez velike podjele rada. Jedni stvaraju jedne materijalna dobra , drugi druga itd. Većinom stvaraju za druge. Za razliku od društvene podjele rada imamo i tehničku podjelu rada. Tehnička podjela rada podrazumjeva rasčlanjivanje pojedini poslova na manje vrijednosti.

Srazmjerna podjela društvenog fonda rada

Imamo ukupan rad u jednom društvu. Imamo minuli i tekući . postoje dva pravca u raspoređivanju. Jedan je planski a drugi je tržišni. Planski sistem znači da postoji jedan čovjek ili institucija koji određuju proizvodnju. Nije se pokazao efikasan. Napušten je. Sada se koristi tržišni. Tržište diktira proizvodnju. Jedno vrijeme postoji opasnost dok ne osjetimo šta ikoliko tržište traži. Ovaj sistem stvara manje problema od planskog sistema.

Društveni proizvod

To je ukupna vrijednost proizvodnje u jednoj godini u jednoj zemlji tj. sve što se proizvede u jednoj zamlji u jednoj godini. On se izražava na taj način npr. neko proizvodi naftu i to se mjeri u litrima, neko hljeb i to se mjeri u kilima, neko vrši prevoz i to se mjeri putnicima. Ta ukupna godišnja proizvodnja u jednoj zemlji izražava radno vrijeme koje se utroši u jedan rad. Postoji još jedan način kako se to izražava a to je u vrijednosnim pokazateljima tj. novčanim jedinicama. Broj proizvedenih jedinica pomnoži se sa njenom cijenom i dobijemo kolika je njena proizvodnja. Da bi se to moglo utvrditi onda se taj proizvod iskazuje na zajedničkoj moneti, izražava se u dolarima. U društveni proizvod ulaze dvije odrednice: minuli rad ili utrošak srestava za rad, i tekući ili živi rad. Tj. u društveni proizvod ulaze potrošnja mašina, amortizacija saobraćajni srestava. Sva ono što je rezultat ranijeg rada i sad je trošen zove se utrošena srestava za proizvodnju. U društveni proizvod ulazi i živi rad, a to je rad radnika u proizvodnji. Društveni proizvod možemo iskazati na dva načina: društveni bruto proizvod i društveni neto proizvod. Društveni proizvod bruto je sve ono što je utrošeno u toku jedne godine, sve što se utroši za proizvodnju dobara. Društveni neto proizvod čini samo onaj dio koji je utrošen za plaćanje radne snage. Društveni neto proizvod spominje se kao nacionalni dohodak. . najčešće se iskazuje po glavi stanovnika. U tom dohotku kriju se one plate radnika.

Potreban proizvod i višak proizvoda

Potreban proizvod i potreban rad

Imamo proizvodni rad i neproizvodni rad. Proizvodni rad se obavlja u procesu proizvodnje on stvara novu vrijednost. Za stvaranje te vrijednosti radnik obavlja svoju aktivnosti on stvara da bi stvorio svoju plaću to se zove potreban rad, vrijeme koje je proveo na tom radu zove se potrebno vrijeme, a taj proizvod zove se potreban proizvod. Radnik u procesu proizvodnje ne radi samo do onog vremena potrebnog za njegovu egzistenciju, on mora da stvara dovoljno dobara i za druge. Otuda radnik mora da produži svoje radno vrijeme. Za tih 8 sati on stvori dodatnu količinu stvorenja to se zove višak dobara tj. višak radnog vremena ili višak rada. Višak rada se koristi da bi se podmirile sve potrebe onih koji ne rade konkretno u proizvodnji. Iz tog radnog vremena radnik je 6 sati radio za sebe a 2 sata za druge, i taj višak se koristi za uvećavanje proizvodnje.

Višak radnog vremena dijelimo na dva dijela:

1. Dio za društvenu nadogradnju
2. Dio za rješavanje socijalni problema

Dio za proširivanje proizvodnje

Taj odnos nije isti u svim zemljama. Taj odnos je promjenljiv ($6+2=8$). Društvena nadogradnja obezbjeđuje nove tehnologije. Sa manje vremena možemo više proizvesti za sebe, a onaj dio dio za društvenu proizvodnju da se uvećava tj. $2+6=8$ u Americi, u Čadu 7 sati + 30 minuta = 8 tj. u Americi 2 sata radnik radi za sebe a 6 sati je višak rada. Zato je Amerika najrazvijenija zemlja. Kod nas radnik radi 7 sati za sebe a 1 sat za višak radnog vremena za zajedničke potrebe za jedno društvo. Što su društva nerazvijenija sve se više odvaja za neposredne proizvođače. Što su sistemi razvijeniji taj dio koji otpada na proizvod sve se više koristi na proširenje za egzistenciju posredni proizvođača.

Potreban proizvod i društveni proizvod

Potreban proizvod je ono što pripada neposrednim proizvođačima. Potreban proizvod je kategorija koja čini dio društvenog proizvoda. To je onaj dio koji radnici mogu da potroše. Potreban proizvod se može osmotriti sa aspekta jednog poduzeća, jedne grane itd. Sa aspekta jednog poduzeća to je onaj dio u kojem radnici ostvare svoje dohotke, isto tako je to i jednog grani itd. Ako se troši preko toga onda se ulazi u supstancu. Troši se više nego što se ima pravo. Na taj način se smanjuje bogatstvo jedne zemlje. Ako u jednoj zemlji ima 100 DM za, imamo 800DM za mašine, a 200DM za radnika. Ako se isplati 300DM radniku onda se nemogu kupiti mašine. Potreban proizvod je ona masa stvorenja koja se u okviru društveni stvorenja može da potroši. U okviru društvenog proizvoda imamo i potreban rad i višak rada.

Društvena reprodukcija i njen značaj

Da bi čovjek mogao da se reprodukuje mora stalno da proizvodi. Proces proizvodnje koji se stalno obnavlja zove se reprodukcija. Reprodukcija se može posmatrati kao i društveni proizvod sa aspekta svake firme, grane i čitave zemlje. Ona obuhvata kružni tok velikog broja aktivnosti koja ima četiri faze:

1. faza proizvodnje
2. faza raspodjele
3. faza razmjene,
4. faza potrošnje

Društvena ima tri karaktera: prosta, proširena i umanjena. Prosta je ona kada se reprodukcija stalno obnavlja. Taj oblik nije poželjan i ne karakteriše savremeni sistem proizvodnje. Zato jer dolaze novi ljudi a drugi razlog je to da čovjek povećava broj stndarda. Proširena reprodukcija je svaki proizvod koji počinje iznova mora da bude uvećan, treba da bude daleko veći već predhodni. Neke zemlje imaju veća mogućnosti. Da bi se moglo uvećavati

potrebno je da se u okviru radnog vremena provede više vremena na proizvodnji viška rada. Iz tog dijela se hrani ta proširena proizvodnja. Što je taj dio veći veća je reprodukcija. Kod razvijenijih zemalja taj dio viška rada je veći mogu da ga ubace u reprodukciju. Reprodukcijske su smanjenim osnovama karakterišu neprirodna stanja. Ona mogu biti uzazvana zbog ratova, prirodni katastrofa, kada jedno društvo troši više nego mu dozvoljava potreban proizvod. Sva tri stanja su nerrirodna u normalnom društvu. Normalno je stanje kada je reprodukcija na uvećanim osnovama. Kada se govori o višku rada značajno je da se podupiru tehnologija i nauka. Amerika u 60 % slučajeva uvećava svoj proizvod jer je nauka veća. Da bi se reprodukcija mogla obavljati na minimalnoj osnovi nužno je da se proizvede odgovarajuća količina proizvodni dobara , da se istovramano obezbjedi odgovarajuća količina potrošni proizvoda, da se stvori srszmjeran odnos između proizvodni i potrošni proizvoda.

Roba i robna proizvodnja

Riječ je o temeljnom ekonomskom značaju. Ako se posmatra proizvodnja u okviru reprodukcije bez obzira kakva je može se primjetiti da je prošla kroz dvije faze. Naturalnu i robnu proizvodnju. Naturalna faza proizvodnje je to da su se robe raspoređivale i išle iz proizvodnje u potrošnju. Ljudi su proizvodili žito i odmah ga koristili u prehrani. Faza robne proizvodnje podrazumjeva da se u okviru reprodukcije uključuje jedna faza a to je razmjena. Do te faze razmjene nije se lako dašlo. Ljudi su živjeli 100000 godina. To je čitav period od kada se ljudsko društvo iz vremena robne razmjene preko feudalnog društva , robovlasničkog pa sve do kapitalističkog. Roba ja : vrijednost, upotrebna vrijednost, prometna vrijednost. Ono što određuje vrijednost robe je temeljni činilac svake vrijednosti je količina rada koja se utroši u neko dobro. Imamo dvije vrste rada. Apstrakni i konkrentni. Apstraktni rad je činjenica da smo nešto radili, pokazatelj da je neko trošio svoju energiju stvarajući neku vrijednost. Konkretni rad nam pokazuje koju smo vrijednost radili. Iz konkretnog rada pokazujemo šta smo radili. Apstraktni rad je stvaralac vrijednosti. Zato jer je to trošenje ljudske energije u stvaranju nekog dobra. Ako imamo dva čovjeka koji rade 8 sati , imamo rad radnika koji radi na svojoj mašini i imamo inžinjera koji posmatra da li je to urađeno kako treba. Stvaralac vrijednosti je prosti ljudski rad. To je rad jednog radnika. Imamo čovjeka koji je morao učiti da bi obavljao neki složeniji rad. Složeni rad se pretvara u prosti rad. Onda možemo da utvrdimo kolika količina rada je utrošena u neki proizvod. Po tome jedan radni dan inžinjera vrijedi kao pet radni dana radnika. Složeni rad je multiplicirani prosti rad.

Društveno potrebno radno vrijeme

Riječ je o činjenici da npr. hljeb ne proizvodi jedan proizvođač već više njih. Neki utroše više vremena u neki proizvod, neki manje, neki imaju veće iskustvo, bolje mašine, bolje uslove itd. Oni koji imaju bolje proizvode raditi će više proizvoda u istom radnom vremenu. U proizvodnju pod prosječnim uslovima ulazi kako minuli rad tako i tekući. Stvaranje tog prosječnog radnog vremena se zove društveno potrebno radno vrijeme. To je odrednica vrijednosti. Vrijednost rabe se određuje ne po radnom vremenu već po društvenom srednjem radnom vremenu. Ako se mjenjaju ti individualni uslovi onda se na isti način mijenja društveno potrebno radno vrijeme.

Promjena veličine vrijednosti robe

Ovdje posmatramo kako povećanje-smanjenje tog apstaktnog rada utiče na vrijednosti. Odrađuje se prema društvenom potrebnom radnom vremenu. Nameće se pitanje kako

intenzivnost utiče na produktivnost. Intenzivnost utiče tako da ako čovjek radi brže onda će on u istom danu stvoriti veći broj proizvoda. Intanzivnost ne utiče na promjenu vrijednosti, ono dovodi samo do većeg broja proizvoda. Produktivnost utiče na taj način ako u istom periodu napravimo više robe pomoću mašina. Povećenje produktivnosti smanjuje vrijednost rabe.

Način izražavanja vrijednosti robe

Količina apstraktnog rada je odrednica vrijednosti društvenog potrebnog radnog vremena. Ona se iskazuje brojem sati koji uložimo u neki proizvod. Količina uloženog apstraktnog rada je odrednica vrijednosti. Specifičan način vrijednosti neke robe određuje svoju vrijednost naspram druge robe, to je upravo ta prometna vrijednost.

Prometna vrijednost

Ljudi razmjenjuju upotrebne vrijednosti, zara što različite robe imaju različite upotrebne vrijednosti, i imaju svojstvo da mogu zadovoljiti različite potrebe. Uvijek se zamjenjuje određena količina jedne robe za određenu količinu druge robe. Taj srazmjeran odnos koji nam pokazuje koliko se jedne rabe daje da bismo dobili drugu rabuzove se prometna ili relativna vrijednost.

Primjer

1par cipela =20 metara platna, to je zato što za 1 par cipela uložimo isto rada kao za 20 metara platna.

1par cipela = 20 metara platna

30 sati = 30 sati

Platno mjeri vrijednost cipelama. Cipelama se mjeri vrijednost.

Osnovne karakteristike prometne vrijednosti.

U ovom primjeru koji smo prikazali vidi se da je za izradu 1 para cipela potrebno uložiti isto vremena kao za izradu 20 m platna. Platno služi da bi se izmjerila vrijednost jednih cipela.osnovna karakteristika je to da se uvijek koristi jedna roba da bi se izmjerila vrijednost druge robe. Druga karakteristika ovog razmjarski odnos je da je uvijek u pitanju količina apstraktnog rada uloženog u jednu rabu. Treće je da imamo u okviru ove razmjeneprivatne radove. Kada dođe do razmjene to je društveni rad. Otud imamo da je količina jednog rada ista količini društvenog rada. Od prometne vrijednosti se vrši kvalifikacija privatnog rada.

Veličina prometne vrijednosti

1 par = 20m

To je urađeno iz dva razloga, jer su napravljene različite upotrebne vrijednosti.

30 sati rada =30 sati rada

1par cipela =20 m platna

Ako dođe do promjene vrijednosti u proizvodnji cipela onda je

60h =60 h

1par cipela = 40m platna

15h = 15h

1par cipela = 10m platna

Zaključak je da se vrijednost robe mijenja sa promjenom onih roba kojima mjerimo vrijednost.

Možemo imati stanje u kojem je

30h = 30h

1par cipela = 30m platna (1m platna = 1h)

Možemo imati i ovakvu situaciju

30h = 30h

1par cipela = 5m platna

Zaključak je da se vrijednosti robe mijenja uvijek kada dolazi do promjene onih roba kojima mjerimo vrijednost. Prometna vrijednost robe se neće promijeniti ako dođe do paralelnih promjena u istom pravcu

Imamo i subjektivne teorije kad nešto drugo određuje tu vrijednost.

Subjektivne teorije vrijednosti

Teorija korisnosti

Prema ovome shvatamo vrijednost robe se ne određuje radom, odnosno vrijednost ne određuju faktori proizvodnje (utrošeni predmeti rada, sredstva za rad i sam rad) već se vrijednost određuje korisnošću nekog dobra. Korisnost nije međutim nije neko unutrašnje svojstvo robe što je slučaj sa objektivnom teorijom vrijednosti tj. teorije rada. Vrijednost otuda ne predstavlja objektivna kvaliteta nezavistan od svijesti, želje i ponašanja ljudi kao potrošača. i se pod ovim pojmom podrazumjeva subjektivna ocjena svakog pojedinca koju on daje tj. iznosi odnosno o robi kada mu ta roba treba da osigura zadovoljenje neke potrebe. Otuda imamo da je korisnost subjektivna odnos koji se različito javlja u svijesti svakog pojedinca prilikom nabavke neke robe jer to je moment kad on procjenjuje značaj potrebe koje u tom momentu posjeduje. Pošto je različit intenzitet individualni potreba i pošto te individualne potrebe nejednako utiču na svijest pojedinca ocjenu korisnosti pojedini roba nije moguće utvrditi zajednički ili nije moguće utvrditi kao zajedničku mjeru. Kao zajedničku mjeru korisnosti odnosno zajedničku mjeru dobara. Izvor vrijednosti u ovoj teoriji je upotrebna vrijednost ili potrošnja što se zajedno iskazani govori da je izvor vrijednosti nekog dobra njena korisnost.

Teoretičari i pravci

Ferdinando Galijani Talijan koji je živi u 18 vijeku (1728-1787) ovaj autor vrijednosti vidi kao činioca dva elementa. Kaže da su korisnost i rijetkost dvije osnovne vrijednice robe. Na osnovu ova dva elementa on objašnjava ekonomski paradoks vezan za odnose vrijednosti i korisnosti robe i dijamanta. Pojam vrijednosti on nalazi u korisnosti a korisnost vezuje za rijetkost. Na osnovu ta dva elementa on pokušava da objasni zašto voda iako je korisna ima malu vrijednost, a dijamant vrlo veliku. Galijani zapada u teškoće kod ove teorije budući da kao mnogi drugi nemože dovesti u kvantitativnu vrijednost ili ne može kvantitativno izmjeriti vrijednost i korisnost.

Žak Tirgo takođe je živio sredinom 18 vijeka (1727-1781) pokušava da taj problem riješi na taj način što pri analizi vrijednosti nastoji da unese nove elemente. On naime osim

korisnosti i upotrebne vrijednosti uvodi i pojam prometne vrijednosti. Tirgo kaže da se korisnost utvrđuje od strane pojedinca što je drugim riječima individualna ocjena. Naime svaki pojedinac sam određuje značaj nekog dobra tj. određuje njegovu upotrebnu vrijednost. To je ujedno i prva pretpostavka za određivanje vrijednosti. Drugi element je upotrebna vrijednost gdje se kaže kada pojedinac vrši izbor između većeg broja dobara koji mu mogu zadovoljiti istu potrebu. On na taj način određuje da jedna roba za njega ima veću vrijednost od druge. Otuda se može zaključiti da je upotrebna vrijednost prije svega poređenje ili dr. Riječima , da je neka hijerarhija želja i za ocjenu upotrebne vrijednosti dovoljno je samo pojedinac. Da bi se utvrdila prometna vrijednost potrebno je prisustvo dvije ili više osoba ili stranaka Te stranke se sučeljavaju svaka sa svojim zahtjevima koji na kraju dovode do kupovine odnosno prodaje. Prometnu vrijednost Tirgo kaže u tom slučaju određuje subjektivno kupac i prodavac a njegovo kvantitativno riješenje ulazi u cijenu pošto na tržištu ima kako veliki broj kupaca tako i veliki broj prodavača. Rpbse se u ovom slučaju prodaju po prosječnoj cijeni , a tu prosječnu cijenu određuju svi učesnici . I da zaključimo prometna vrijednost je prosječna upotrebna vrijednost koju su odredili svi učesnici u razmjeni.

Teorija granične korisnosti

Ovu teoriju su razradili i istovremeno neovisno jedni od drugih prezentovali ili analizirali Devans u Engleskoj i Menger u Austriji, a nešto kasnije su je prihvatili i dalje razrađivali Maršal (Engleska) Valras (Austrija). Marginalna korisnost ne polazi niti od ukupne niti od prosječne korisnosti što je bio slučaj kod ranije analizirani autora. Ova teorija polazi od marginalne korisnosti (granične) jedinice pa se po ovoj teoriji korisnost određuje na osnovu svakog pojedinca prema onoj posjednoj graničnoj jedinici. Ovu teoriju su kao što je ranije rečeno radile dvije škole ekonomske misli. Prva je Austrijska ili Bečkaškola i zove se prema autorima koji su sa univerziteta Beča ili Graca, a psihološka škola dobila je naziv po tome što se smatra da se izvor vrijednosti nalazi u psihološkoj komponenti (onome što pojedinac smatra da je potrebno). Prestavnici ove škole su Herman Gasov, Ben Baverk, Karl Mengel. Sva trojica ovih autora su pokušali na isti način da razriješe problem vrijednosti, odnosno da dokažu koje su to bitne odrednice kojima se utvrđuje vrijedost nekog dobra.

Herman Gaso (1810-1858) prestavnja tezu kako čovjek teži da sebi obezbjedi maksimalno moguće uživanje prilikom trošenja određeni dobara. To je prvi Gasonov zakon. Drugi zakon se odnosi na izbor dobara za uživanje tačnije radi se o izboru onoga dobra koji je važniji od nekog drugog. Iz ova dva zakona Gason izvlači zaključak pa kaže da spoljni objekti imaju vrijednost za čovjeka onoliko koliko mu pružaju mogućnost za uživanje. Vrijednost je po tome obrnuto proporcionalna količini upotrebe datog dobra. Što je količina veća to je vrijednost manja i obrnuto.

Karl Menger konstatuje za predmete ili dobra koja nam mogu zadovoljiti različite potrebe gdje kaže da dobra u vrijednosnom smislu moraju da imaju dva svojstva korisnost i vrijednost. Ova dobra u ekonomskom smislu moraju da imaju svoj rang koji se određuje prema značaju potrebe koje zadovoljava to dobro. Otuda Mengel hljeb stavlja kao dobro prvog reda, brašno drugog, zamlju trećeg itd. Dobra prvog reda su ona koja se koriste za neposredno zadovoljavanje potreba. Sva ostala dobra prema stavovima ovog autora su komplementarna i koriste se da bi upotpunili satisfakciju potrošača na jednom višem stepenu. Da bi neko dobro imalo ekonomski značaj moralo bi ga biti daleko manje nego što su potrebe. Ne ekonomska dobra su ona kojih ima više nego što nam je potrebno. Dobra u ekonomskom smislu moraju imati komponentnu rijetkos tj.mora ga biti manje nego što su društvene potrebe. Dalje se

konstatuje kako su potrebe broje i različite bez nekih je moguće preživjeti dok bez drugih nije. U ove druge spadaju potrebe za jelom, pićem, potrebe za odjevanjem itd. Unutar svake ove potrebe razlikuje se stepen intenziteta zadovoljavanja tih potreba. Tako je prvo parče hljeba za čovjeka važnije od drugog parčeta. Na toj teoriji Mengel je koristio poznatu tabelu korisnosti.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
8	7	6	5	4	3	2	1	0	
7	6	5	4	3	2	1	0		
6	5	4	3	2	1	0			
5	4	3	2	1	0				
4	3	2	1	0					
3	2	1	0						
2	1	0							
1	0								
0									

Rimskim brojevima označene su različite vrste potreba poredani po njegovom značaju. Arapskim brojevima označava se intanzitet potreba zavisno od stepena upotrebe. U okviru ove škole treba spomenuti još matematičku i lozansku školu koja je pokušavala matematički da dokaže vrijednost neki stvari prestavnici ove škole su Antonije Kerano, (1801-1877), Leon Valras (1834-1910) Vilfredo Pareto (1848 _1929). Interesantna su ova dva posljednja.

Leon Ras-u tom smislu on kaže kako vrijednost nije objektivno svojstvo proizvoda već je vrijednost logična ocjena korisnosti svakog dobra. Otuda Valras kaže odrednica vrijednosti je stepen korisnosti.

Bareto polazi od činjenice da ukupna marginalna korisnost nekog dobra predstavlja takav kvalitet koji nije moguće direktno mjeriti a ni samim ti izražavati u odgovarajućim apsolutnim vrijednostima. Drugim riječima ukupna i marginalna korisnost se ne mogu izraziti nekim količinama. Činjenica međutim da se vrijednost nekih određenih dobara ne mogu izražavati nakim apsolutnim brojevima tj.kvalificirati i na znači da se ne može ocjenjivati njihova vrijednost. Sadržaj ili unutrašnja vrijednost nekog dobra ili njenu veličinu moguće je upoređivati kao nešto veće ili manje odnosno jednako nekoj drugoj veličini. U okviru ove škole treba spomanuti Kembrički pravac čiji je najtipičniji predstavnik Alfred Maršal (1842-1924) a suština njegove teorije svodi se da se vrijednost određuje na osnovu odnosa ili snaga koji stoje iza ponude i tražnje. Iza tražnje se kaže Maršal nalazi marginalna korisnost a ta korisnost se ispoljava kroz ocjene tražnje od strane kupaca. Iza ponude se nalazi marginalni ili granični žrtva koja se predstavlja kroz cijene ponude drugim riječima ona će se iskazati kroz cijene po kojima se odgovarajuće količina roba ili dobara nude na tržištu.

NOVAC

Novac služi za razmjenu. Razmjena je započela u prvobitnoj zajednici kod prve podjele i tu prvu razmjenu gdje su dva plemena razmjenjivala svoje viškove robe pa se onda ta razmjena vršila slučajno. To je period gdje se vrijednost nije određivala no ovaj način zove se prosti ili slučajni oblik vrijednosti. Naprimjer zamjenjivala se koža za 5 metara platna. Raspadom prvobitne zajednice i daljom podjelom rada , odvajanjem trgovine zakonska razmjena morala je

da bude češća i veća. Ako je neko proizvedio oruđe za rad da bi došao do mesa ili hljeba morao je da mjenja svoje proizvode za neke druge. Ovaj oblik razmjene dobiva drugi karakter i zove se razmjena ili potpuni oblik vrijednosti. Kod ovog oblika razmjena roba se može mjenjati za bezbroj različitih drugih roba. Vrijednost jedne robe može se uzraziti sa nizom drugih roba koje mogu zadovoljiti čovjekovu potrebu. Naprimjer

1koža = 20 kg.pšenice

1 koža = 5 kg.meda

1 koža = 5 pilića itd.

Ako imamo kožu možemo kupiti tj.zamjeniti za bilo što drugo. Koža je dobro koje na jednak način mjeri vrijednost svih drugih roba. Tj.koža može biti neka novčanica. Druga pretpostavka je da imamo uvijek neki omjer tj.5 m platna = 1 koža. Isto rada se utroši u 5m platna kao i u 1 kožu. Imamo ekvivalent. Kada neka roba stekne monopol ili dobije ulogu opšteg ekvivalenta tada jedan oblik robe prerasta u u novčani oblik vrijednosti. Ovaj način nije bio dobar pa zato ulogu opšteg ekvivalenta može da bude neki metal. Pojedini metali u maloj količini miže da ima ogromnu vrijednost: bakar, srebro, zlato. Poslije su ljudi otkrili da za zlato mogu zamjeniti bilo koju drugu robu. Poslije je to bio kovano novac. Zlato je kroz dugu istoriju imalo veliku vrijednost. Može da se presječe i ništa ne gubi od svoje vrijednosti, trajno je i otuda zlato je postalo opšti ekvivalent koji na jednostavan način mjeri robama vrijednost. Novac nije ništa drugo nego predstavnik nakih roba, jer se dogovorilo da papir može da predstavlja vrijednost neke robe.

5m platna = 1gr zlata

2 pilića = 1gr zlata

U početku su feudalci stajali iza zlatni kovanica. Imali su žig i radnike i oni su stajali iza tzoga da u nekoj kovanici ima toliko i toliko zlata. Zlato se kasnije potisnulo iz upotrebe kao sredstvo plaćanja. Do tog se došlo na taj način npr.da ako se trebalo kupiti neki brod za njegovo plaćanje je trebalo nositi ogromnu količinu zlata. Da bi se to izbjeglo uvedeni su sefovi u koje se stavljalo zlato i za tu količinu zlata se dobivala priznanica kojom se mogla kupiti bilo koja roba u toj vrijednosti. Tako se zlato počelo mjenjati za nešto drugo i dolazimo do papirnog novca. Zlato je bilo previše dragocjeno i koristile su se neke druge legure, bakar, legure srebra itd. Pošto kovani novac nije bio dobar u masovnim prometu on je potiskivan i uvođen je papirni novac. On je bio predstavnik zlata. Dolar je dugo vremena bio predstavnik zlata, i imalo se zlatni pokriće za tu količinu dolara. Poslije se odustalo od toga i danas takav način imamo samo u Saudijskoj Arabiji. Danas se koristi bez gotovinski način plaćanja. Sve više pojedinac koristi neke druge vrijednosti. To je npr.ček, mjenica, razne kartice, itd. U suvremenoj privredi koriste se suvremena sredstva plaćanja.

Novac kao mjera vrijednosti

Osnovna funkcija novca je da svim robama mjeri vrijednost, i to da mjeri na jednak način. Kao kad se ode na pijacu i kupuje se voće onda imamo vagu koja mjeri sve . To je upravo ta osnovna uloga novca. I ono što je bitno da prilikom mjerenja nije potrebno njegovo prisustvo.

Mjerilo cijena

Da bi novac mogao da ima tu ulogu mora da ima svoje tehničke mjere, norme. Novac kao mjerilo moramo napraviti da može na jedinstven način da mjeri vrijednost robe. Novac treba da bude izdat u apoenima. To su tehničke norme i svaka država za sebe određuje te norme. Svaka novčana jedinica ima više i niže vrijednosti. I obezbjeđuje da se svakoj robi može izmjeriti vrijednost na jedinstven način.otuda se ovdje spominje mjerilo cijena.

Monitarne promjene

Moneta je novčana jedinica svake zemlje. Npr. u BIH je marka, u Švicarskoj franak, u Americi dolar itd. Ta novčana jedinica može da bude emitovana u dvije tehničke norme: papirni novac i kovani. Papirni novac se koristi za plaćanje većih vrijednosti a kovani za plaćanje manjih vrijednosti čija je cijena relativno niska. Da bi se moglo lakše sa njim manipulirati napravljen je taj novac, i to je praksa stvorila. Vrijednost te novčane jedinice odražava zamišljenu količinu zlata. Svaka zemlja za sebe određuje tu vrijednost. To što svaka zemlja odredi treba da prijavi međunarodnom monetarnom fondu, i mora biti konvertibilna što znači da se može zamjeniti za bilo koju drugu valutu. Kada se mjenja novčana vrijednost onda se mjenja i količina zlata koja pokriva tu vrijednost. Kada je riječ o novcu imamo 4 njegove funkcije.

Funkcije novca

Prva funkcija novca je kao sredstvo prometa, druga funkcija je novac kao sredstvo plaćanja, treća funkcija je novac kao svjeski novac, četvrta funkcija je novac kao blago tj. sredstvo bogaćenja. Ako je neko bogat onda on to bogastvo može čuvati u nekretninama a može ga čuvati u novcu. Sa novcem je lakše manipulirati. Najbolje je novac imati u zlatu, ili nekoj čvrstoj valuti, jer se nekretnine mogu uništiti a novac ako imamo možemo uvijek koristiti. Nije dobro imati novac u valuti gdje je politika nestabilna, ratna stanja itd. Kada padaju sistemi novac više ne vrijedi ništa i raspadom tog sistema on postaje običan papir. Novac kao sredstvo prometa je mnogo interesantniji i to je njegova temeljna funkcija. Novac koristimo da bi smo obavili kupovinu i prodaju. Postoji i mogućnost tranpe ali problem je u tome što moramo tražiti kome treba određena roba. Novac je postao zato univerzalno sredstvo jer se može sve prodati i kupiti. I taj krug se stalno okreće. ova transformacija može se podijeliti u dva čina: prodaja koja podrazumjeva robu pa novac. Ovdje se radi o kapitalu. Kad mi prodamo robu za nju dobijemo novac i onda za taj novac kupujemo šta je nama potrebno.

Novac kao sredstvo plaćanja

Pošto je izmjerio vrijednost mora da se iskoristi taj novac da se izvrši razmjena. Data je raba za novac. Ono što je suštinski to je da je ova funkcija dovela do nove spoznaje a to je da robu možemo danas prodati i ne moramo je odmah naplatiti. I ta je funkcija dovela do pojave kredita i trgovine na taj način. Razdvojila se funkcija prodaje od novca plaćanja. Možemo da prodamo nekome i da sačekamo da plati a možemo i kupiti i kasnije platiti. Imamo i treću ulogu a to je da se može prvo platiti i tek poslije dobiti robu. To se zove avans. Cilj je povećavanje prometa povećavanje proizvodnje itd. Novac podupire razvoj podupire privredu, povećanje standarda itd.

Svjetski novac je činjenica da novac možemo koristiti za međusobno plaćanje u trgovini dvije ili više zemalja. Npr. mi imamo marke Italija lire i da bi se ovaj problem prevazišao praksa je odredila jednu novčanu jedinicu koja igra ulogu svjetskog novca. To je ona moneta što je najjača u svijetu, koja ima najviše zlata ili ima najbolju privredu. Danas tu ulogu igra Američki dolar. On ja do 1971 imao zlatno pokriće ali nije više bitno to pokriće jer je Amerika stabilna zemlja politički i ekonomski. Za zve dolare koji izađu ona garantuje svojom ogromnom proizvodnjom. Pošto se u prometu između tih subjekata plaćanje vrši bez gotovinski onda u mnogim slučajevima taj novac ne mora biti prisutan već se vrše svjetski obračuni između

zemalja. Kad jedna zemlja ima pravo mogućnost da ima ulogu svjetskog novca onda se postavlja pitanje da li ona ima interes. Taj interes je politički ekonomski i ta zemlja postaje poznata. Interes je prije svega da ona emituje dovoljnu količinu novca na taj način da mi njima prodamo neku robu a oni nam novac. To je dinamički proces. Taj novac treba stalno nadopunjavati. Nije slučajno što je Amerika donator i može vršiti razne pritiske. Taj novac se koristi za ostvarenje lokalnih ciljeva ili ciljeva koji su bitni za cijeli svijet. Ona obećuje da ta zemlja ima moć, velike proizvodnje, i vojna sila.

Količina novca u optičaju

Nekada dok se roba mijenjala za robu ili dok se roba mijenjala za zlato tada nam nije trebala nikakva institucija. Kada se krenulo sa korištenjem novca tada se trebala pojaviti institucija.

To je prije obavljao feudalac a u savremenom svijetu tu funkciju je preuzela država. Ona je mjerila koliko će zlata vrijediti neka novčanica, a kada se pojavio novac onda je morala emitovati, štampati novac i garantovati. Postavlja se pitanje koliko tog novca treba štampati. Svaka roba treba da ima svoju novčanicu. I to je ta prva odrednica koja utiče koliko novca treba štampati. Postoje još neki kriteriji pa imamo robe koje se prodaju na kredit. Za te robe koje se prodaju na kredit nam nije potreban novac. Onda se od te sume oduzme količina novca koja treba štampati. Poslije ta roba dolazi na naplatu i treba uvećati količinu štampanja novca. Imamo i kompenzaciju između dva preduzeća. I od tih svih faktora stvori se globalna suma.

Kada imamo jednu pohabanu novčanicu to znači da se ta novčanica mnogo kretala tj. koristila i imamo novčanicu koja je nova i to znači da ta novčanica je tek izašla iz štampe. Prosjek je da se jedna novčanica obrne 3-4 puta. Na taj način se određuje količina novca u optičaju. Određuje se lako zbog pojave inflacije i devalvacije.

Surogat novca je nešto što igra ulogu novca a nije novac. U prometu osim novčanica postoji i mjenica, ček, razne kartice, akceptni nalog (kada dva partnera plaćaju virmanom). Može da neko ima akceptni nalog i da kaže da on dolazi na naplatu u jedno određeno vrijeme i kad dospije on može doći na banku i podići novac. Iza tog novca ne stoji država već neka druga institucija. Ti surrogati su poželjni u privredi ako se oni ne zloupotrebljavaju. Ako imamo čvrstu zemlju i stabilnu privredu. Tim akceptnim nalogom firma kupuje bez pokrića. To povećava promet ali može i da stvori problem. Ako preduzeće može da naplati taj novac ono je napravilo promet a da nije koristilo novac.

Inflacija i deflacija

Inflacija je pojava gdje se emituje više novca nego što ima robe. Ako emitujemo više novca onda smo obezvrijedili taj novac. To je stanje u privredi gdje cijene robe skaču a vrijednost novca pada. Ako smo prijavili I. M. F. da je vrijednost jedne novčanice 2 gr. zlata a nismo tu vrijednost obezvrijedili onda moramo izvršiti devalvaciju tj. smanjiti novčanu jedinicu a ona se određuje prema svjetskom novcu. Ta devalvacija ponovo se mora prijaviti I. M. F. Inflacija je nešto što obavezno mora da prati devalvacija. Moramo da službeno obezvrijedimo našu novčanu jedinicu.

Do inflacije dolazi u dva slučaja. Prvi slučaj je kada institucija koja određuje količinu novca u optičaju to ne zna izračunati. Da bi država plaćala vojsku, sudstvo, gradila ona mora da dobije odgovarajuću sumu kroz takse, poreze itd. no ako tog novca nema dovoljno ona ubacuje u promet veću količinu novca. To je razlog nebrige države ili sistema gdje država pokriva svoje rashode kroz veću štampanje novca. Ako je inflacija do 10% može se izdržati a ako je veća od 10% to je bolesno stanje. Nama emisiju novca odrađuje banka koja se ne nalazi u rukama države već je na čelu stranac. On ne dozvoljava da se štampa veća količina novca. Naš novac svojim

kvalitetom obezbjeđuje tu čvrstinu i stabilnost naše privrede. Svaka novčana jedinica ima podlogu u markama.

Imamo i suprotne pojave a to su deflacija i revalorizacija. Deflacija je kada imamo manjak novca u budetu. Ako smo proračunali da nam treba 30000000 a mi imamo 2000000 to je isto problem. Tada vrijednost novca raste i lakše je doći do robe već do novca.. Nasuprot deflaciji je revalorizacija revalorizacija znači službenu promijenu novca na više. I to treba prijaviti I.M.F.i ono je stanje dobre privrede. Malo je zemalja koje imaju takvu privredu. Japan je jedna od tih zemalja ali je i on odustao jer takvo stanje usporava rast privrede. Otuda kada dolazi do do deflacije nju pokušavaju ekonomisti da viještački eliminišu.

Opšte karakteristike djelovanja zakona vrijednosti

To je onaj zakon koji nam pokazuje kako se određuje vrijednost dobara u ekonomiji. To je temeljni zakon u ekonomiji. Taj zakon djeluje mimo volje ljudi. On reguliše cijelokupan tok društvene reprodukcije. Osnovna pretpostavka njegovog djelovanja je da postoje proizvođači koji nude iste robe i postoji veliki broj potrošača i oni mogu da samostalno donose odluke. Donoseći te odluke oni stupaju u međusobne odnose i oni se regulišu mimo njihove volje. U odnose se stupa bilo sa proizvođačima istih ili različiti dobara. Regulišu odnose kako u jednoj oblasti tako u drugoj. Tamo gdje se zakon suspenduje tamo dolazi do sloma sistema.

Veličina tržišne vrijednosti

Kada je riječ o tržišnoj vrijednosti dvostruko posmatramo. Posmatramo kao prosječnu vrijednost roba proizvedenih u istoj grani. Iza te prosječne vrijednosti stoji društveno potrebno radno vrijeme. Tržišna vrijednost je društveno potrebno radno vrijeme koje se utroši u proizvodnju jedne robe. Ako je neko proizvodio hljeb za 3h i 30 min.a drugi za 3h.onda uzimamo prosječno vrijeme a to je 3h i 15 min.

Imamo tri načina proizvodnje. Jedni imaju dobre mašine drugi loše a treći prosječne. Onaj proizvođač koji ima najbolje mašine moći će da proizvedu brzo i imati će manju cijenu robe, a oni sa lošijim mašinama proizvoditi će sporije i imati će veću cijenu robe.

Tržišna vrijednost je vrijednost pojedinačne robe koja je određena društvenim potrebnim radnim vremenom, i iskazana je na tržištu. Vrijednost robe se određuje radom uz prosječnu produktivnost, prosječne mašine itd.

Primjer

Imamo 15 h proizvodnje cipela i u tih 15 h je sadržana vrijednost minulog i tekućeg rada. I on proizvodi godišnje 6000 pari cipela. Kada se to pomnoži u proizvodnju se utroši 90000h godišnje. Imamo drugog koji ima napovoljnije uslove:

$$30 \text{ h} \times 1000 = 30000$$

$$40 \text{ h} \times 1000 = 40000$$

Ako saberemo ove iznose ukupno se utroši 160000h a proizvede se 8000 pari cipela.

Cijenu ćemo dobiti tako što:

$$160000 / 8000 = 20$$

i dobili smo da je cijena 20 km.

Tržišnu vrijednost određuju dva faktora.:

- ukupna količina društvenog rada
- ukupna količina proizvoda

Najveći proizvođači najviše utiču na cijenu proizvoda.

Promjena uslova privređivanja u okviru grane

Da bismo vidjeli koliko uslovi u jednoj grani utiču na tržišnu cijenu i obim proizvoda možemo pogledati primjer.

Najgori proizvođač je onaj koji proizvede za 40h 6000 pari cipela. Godišnje se utroši u proizvodnju 240000h.

$$40h \times 6000 = 240000$$

$$15 \times 1000 = 15000$$

$$30 \times 1000 = 30000$$

$$285000/8000 = 35000$$

Društveno potrebno radno vrijeme iz primjera pridružilo se proizvođaču koji ima najlošije uslove. U ovom slučaju veličinu proizvodnje je odredio onaj najlošiji proizvođač.

Regulator uslova privređivanja postaje onaj proizvođač čiji individualni uslovi određuju prosječno tržišno vrijeme, a to je u ovom slučaju najlošiji proizvođač.

Tržište i tržišni mehanizam

Tržište je institucija robnonovčanog sistema privređivanja i definiše se kao prostor tj. mjesto gdje se susreću ponude i potražnje tj. proizvođači i kupci određuju vrijednost robe, utvrđuju društveno potrebno radno vrijeme, priznaje tj. verifikuje utrošeni rad u proizvodnju neke robe ili nekog dobra i konačno gdje privatni rad poprima društvene karakteristike. Tržište djeluje putem tržišnog mehanizma i taj tržišni mehanizam osigurava funkcionisanje sistema robnonovčani odnos tj. postaje regulator privređivanja u cijelosti. Pod tržišnim mehanizmom podrazumjevamo upotrebu novca i cijena na jedan poseban način, novca kao mjera a cijene kao izraza vrijednosti. Zapravo ovdje se cijene i njihova kretanja upotrebljavaju kao signala i oni su signal proizvođačima šta treba i koliko proizvoditi. Zapravo sa rastom cijena dolazi obavezno i do rasta proizvodnje odnosno ponude robe što drugim riječima znači da visoka cijena povlači za sobom ulaganje u jednu robu, a pad cijena obavezno vodi smanjivanju proizvodnje i ponude što dakako pokazuje da određeni proizvođači napuštaju određenu granu.

Raspodjela u okviru grane

Zakon vrijednosti kao temeljni ekonomski zakon reguliše odnose proizvođača u okviru jedne grane i isto između različitih grana. Unutar jedne grane odnosi se raspoređuju i odnos traje na sljedeći način. Polazi se od toga da ako se roba prodaje po individualnim vrijednostima raspodjela između tih proizvođača dovodi do toga da jedni proizvode bolje drugi lošije i samim tim ih dovode do različitosti. Neki dobivaju neki gube.

Primjer

$$6000 \text{ cipela i on troši } 15h = 90000h$$

$$1000 \quad \times \quad 30h = 30000h$$

$$1000 \quad \times \quad 40h = 40000h$$

$$\hline 8000 \qquad \qquad 160000$$

$$160000/8000 = 20$$

prosječno je 20

$$6000 \times 20 = 120000$$

$$1000 \times 20 = 20000$$

$$1000 \times 20 = 20000$$

$$16000$$

Onaj koji ima najpovoljnije vrijeme dobiva a onaj koji ima najlošije gubi.

Tržišna cijena

Cijena je vrijednost robe izražena u novcu. Tržišna cijena je ona cijena koja se formira na tržištu, gdje sa jedne strane imamo veliki broj ponuđača a sa druge strane veliki broj kupaca.

Monopolska cijena je ona cijena gdje jedan proizvođač diktira cijenu u privredi.

Administrativna cijena je ona cijena gdje država diktira i određuje vrijednost neke robe.

Interna cijena je kada se unutar neke grane napravi dogovor o cijeni tj. ona je izvor dogovora.

Način formiranja cijena

Da bismo shvatili formiranje cijena neophodno je da iz primjera sa časovima rada koristimo novac kao instrument tj cijenu ili novac kao izraz vrijednosti. Najbolji je način da pokažemo kako se cijena formira.

$160000h \times 2 = 320000$ vrijednost tih cijena

$15 \times 2 = 30$ dm

$30 \times 2 = 60$ dm

$40 \times 2 = 80$ dm

Kolika je vrijednost ponude tolika je i platežna moć potražnje. Ukupno 320000dm, koliko su svi ljudi namjenili za obuću tokom jedne sezone.

$320000 / 8000 = 40$ dm

Ovo je matematički izraz da ćemo sve cipele prodavati po cijeni od 40 dm. Na tržištu ne dijeluje matematički izraz već neki drugi instrumenti. Na tržištu se to odvija na ovaj način. Na primjer onaj proizvođač koji prodaje po najnižoj cijeni prodati će najviše, otuda je potražnja veća tako i proizvodnja i on povećava svoju cijenu. Onaj što prodaje po 80 dm će imati slabu prodaju i morati će da snizi svoju cijenu, a isto tako i onaj što prodaje po 60 dm. Na taj način se na tržištu formira tržišna cijena. Formiranje tržišne cijene nije ništa drugo nego svođenje radnog vremena pojedini proizvođača iste grane na društveno potrebno radno vrijeme. Otuda možemo i definisati i društveno potrebno radno vrijeme aspekta novca i to je prosječna cijena koja se svim dobrima formira na tržištu.

Uticaj tržišne cijene na prodaju

Tržišna vrijednost je tržišna cijena. Postoji ipak razlika između ova dva termina.

Tržišna vrijednost je pokazatelj prosječnog vremena u proizvodnji. Tržišna cijena je društvena verifikacija od neke druge tržišne vrijednosti. Tako se na tržištu dobiva novčana vrijednost ukupnog rada bilo da je apstraktni ili tekući. Vidi se da svi proizvođači u okviru grane ne dobivaju isto (jedni dobivaju više drugi gube). U primjeru sa cipelama će mo vidjeti na drugi način a to je ako je platežna moć kupaca manja. ako neki ljudi iz bilo kog razloga odustanu od kupovine tada će se prodati 6000 cipela. Mora se ići sa snižavanjem cijena. Zaključujemo da tržišne cijene utiču na proizvođače tako da ukoliko oni žele ostati u datoj grani moraju da stalno vrše usklađivanje cijenajer je to jedini uvjet za opstanak u toj grani. Takvo ponašanje proizvođača ih vodi do rasta produktivnosti, a svaki ras produktivnosti vodi do utvrđivanja

novog prosječnog radnog vremena, odnosno vodi do stvaranja uslova za formiranje tržišne cijene na nekom novom nivou. Drugi je zaključak da ako jedan subjekat nije u stanju da prati kretanja u toj grani on mora da napusti tu granu.

Tržišne cijene i raspodjela između grana

Ukupni društveni fond rada je sve ono vrijeme koje je uloženo u materijalnu proizvodnju u jednoj zemlji. To je faktor društvenog bruto proizvoda. Na ukupni fond rada utiču dva faktora: ukupna količina minulog rada i utrošak živog rada. Oni određuju vrijednost društvenog bruto proizvoda. Grane koje imaju bolje uslove privređivanja dobivaju veću vrijednost i obrnuto. Da bi se izjednačio nivo da bi se dobilo prosječno vrijeme na nivou grane dolazi do seobe kapitala između grana i tako se usklađuju uslovi na nivou više grana, odražava se proizvodnja u više grana.

Radna snaga kao roba

Ona predstavlja skup fizičkih i umnih sposobnosti svakog čovjeka koji se koriste u procesu proizvodnje. Ona kao takva ima sva svojstva robe sa svim njenim svojstvima.

- Upotrebnost vrijednost radne snage je svojstvo radne snage da može učestvovati u procesu rada, tj. stvarati novu vrijednost. Za razliku od ostalih roba ona ima specifičnost da svojim trošenjem u procesu proizvodnje radna snaga stvara novu veću (višu) vrijednost nego što je njena.
- Vrijednost radne snage određuje se količinom dobara koja su potrebna da bi radnik obnovio svoju energiju i ponovo mogao da radi. Društveno potrebno radno vrijeme potrebno za proizvodnju ove količine dobara određuje vrijednost radne snage. Ova količina dobara određuje se za neke srednje (prosječne) normalne uslove u kojima se može reprodukovati radna snaga čovjeka. Postoje faktori koji utiču na veličinu i strukturu u potrošnji svakog čovjeka i postoje 3 temeljna faktora:
 - Klima ili prirodni uslovi
 - Društvena sredina
 - Porodica
- Prvi faktor – klima ili prirodni uslovi – određuje dobra koja ulaze u vrijednost radne snage (na sjeveru Europe treba bunda, dok u Mediteranu ne treba).
- Društvena sredina isto tako određuje dobra koja ulaze u vrijednost radne snage u zavisnosti od ambijenta (društvenog). (U SAD auto za posao, u Kini bicikl, u nas pješke). Oni nisu zauvijek dati, oni su promjenljivi, (u normalnim slučajevima oni idu na bolje, ali mogu i na gore).
- Reprodukcijska porodica jer se u vrijednost radne snage uključuju i ona dobra koja obezbjeđuju preživljavanje čitave porodice (produžetak vrste). Ta vrijednost se određuje za neki prosjek, prosječnu porodicu. U savremenim društvima država podupire, ako je to njenoj u interesu, razvoj porodice ili njen razvoj do određene granice. (broj članova).
- Prometna vrijednost radne snage je srazmjerski odnos koji pokazuje koliko se drugih roba može razmjeniti pri kupovini radne snage.

Organski sastav kapitala

1. Šta je kapital

To predstavlja sredstva angažovana u procesu proizvodnje i ona podrazumjevaju nekoliko faktora:

- mašine i alati (sredstva za rad)
- predmeti rada (sirovine)
- gotovi proizvodi
- novac.

Cilj angažovanja kapitala je njegova oplodnja kroz organizovanje proizvodnje pa se govori o proizvodnom kapitalu, trgovačkom kapitalu – u organizovanju prometa i nagažovanje kapitala za pozajmljivanje, to je bankarski kapital.

Proizvodni kapital se dijeli na:

- stalni kapital
- opticajni kapital

Sredstva za rad i predmeti rada čineproizvodne snage i stalni kapital. Kapital angažovan u kupovinu radne snage je opticajni kapital. Sjedne strane imamo mašine, a s druge ljude i tada govorimo o tehničkoem kapitalu.

Odnos između tehničkog i organskog kapitala je organski sastav kapitala, to je sprega između mašina, alata i druge tehnike sa jedne i ljudske radne snage sa druge strane. Organski sastav kapitala pokazuje tehnički nivo opremljenosti jedne zemlje (društva) i otuda je on u SAD na višem nivou nego u Kini. On osigurava veću produktivnost i brži razvoj privrede. Veza organskog sastava kapitala i produktivnosti utiče na motivisanost subjekata za povećanje produktivnosti (povećava nivo tehnologije uz isti broj zaposlenih, ili uz blago smanjenje broja zaposlenih).

Akumulacija uz nepromjenjen organski sastav kapitala

Polazi se od toga da se reprodukcija, ako se obnavlja, podrazumjeva dodavanje novog kapitala.

Angažovani (predumljeni) kapital	Organski sastav kapitala	Akumulacija
K1 10 000 \$ 1 000	8 000c + 2 000v + 2 000m 800c + 200v (za ostale troš. države)	1 000 za proširenje proizvodnje
K2 11 000 \$ 1 100	8 800c + 2 200v + 2 200m 880c + 220v	1 100
K3 12 100 \$	9680c + 2420v + 2420m	

Ukoliko ne postoji rezervna armija nezaposlenih, traži se radna snaga, onda pada ponuda, postavlja se pitanje ličnih dohodaka. Amerikanci ekonomisti Teodor Šulc i Artur Luis dobili su Nobelove nagrade za modele izmjenjivanja organskog sastava kapitala.

Akumulacija uz porast organskog sastava kapitala

Više kapitala se ulaže u nabavku materijal, mašina, a manje za radnu snagu (broj zaposlenih je nepromjenjen). To je normalno stanje privrede. Težnja svakog proizvođača je da poboljšava produktivnost da individualno radno vrijeme spusti ispod prosjeka. Rast organskog sastava kapitala povećava tehnički progres.

TABELA

Koncentracija i centralizacija kapitala

Svaki proizvod ima obavezu da nosi R-obavezna proizvodnja. To znači da je kapital prošao kroz sve svoje faze od prošlog do posljednjeg oblika ikroz proces transformacije vratio se u početno stanje. R je kružno kretanje kapitala. Ako hoćemo da društveno potrebno radno vrijeme napravimo da bude najbolji moramo stalno da pratimo tok društvene reprodukcije i da smo novac anganižovali i za novac kupili.sredstva za proizvodnju i radnu snagu.

N-R.....P.....R1-N1

Taj čitav tok procesa ili kapital koji prolazi iz jedne u drugu fazu zove se obrt kapitala. Moramo nužno pratiti obrt kapitala a cilj je da skratimo to vrijeme. Da kapital koji se anganižovao bude što manje u jednoj od tih faza.

Pvi dio vrijeme proizvodnje. Drugi dio vrijeme prometa. Otuda se kružni tok posmatra kroz ova dva perioda.

Period proizvodnje je period gdje je kapital radno angažovan. Ovaj period je najčešće tehnički odrađan i na njega nekad možemo da utičemo a nekad ne. tipičan primjer je poljoprivredna proizvodnja , dok oreo i sijemo moramo čekati da dođe vrijeme sjetve, tako isto kod vina, neki sireva itd.

Drugi dio anganižuje se u sferi prometa i ima dva dijela: vrijeme nabave i vrijeme kupovine. To je vrijeme kada se nabavnja materijal, sirovine i to je nabava . i drugi dio gdje se od ovog proizvoda dođe do novca. Sa stanovišta ekonomije značajno je da se pokušava sve da se ove faze smanje na one tehničke tehnološke odrednice. Da bismo vidjeli šta to znači sa aspekta anganižovanja kapitala imamo primjer.

Imamo kapitalm od 10 jedinica i da ga raspodjelimo po fazama.

Kupovina prozvodnja prodaja

Stalni i opticajni kapital

C + V – varijabilni kapital

konstantni kapital

Organski sastav kapitala posmatramo kao kapital za obuku i kupovinu radne snage. Kod ovog stalnog kapitala gledamo aspekt kojom brzinom kapital prelazi iz jednog oblika u drugi.

Različita sredstva se različitom brzinom transformišu iz jednog oblika u drugi. Na primjer imamo kapital za građevinske mašine i materijal i imamo kapital za kupovinu radne snage. Onaj kapital koji ne prenosi svoje vrijednosti već se konstantno troši zove se stalni kapital. U proizvodnju on ulazi sa svom svojom vrijenosti. Prenošenje malog dijela vrijednosti zove se administracija. Taj mali dio se svake godine izdvaja u novčanom obliku i dobiva naziv amortizacioni fond. Nakon određenog vremena kad se mašine potroše mi smo već skupili dovoljno novca za kupovinu druge mašine. Sredstva koja se prikupljaju zovu se amortizacija. Postoje dvije vrste amortizacije: fizičko i moralno. Fizičko je ono ako mi kažemo da jesna mašina traje 10 godina i dajemo 10000dm. Normalni tok je ako tehnika izmisli nove suvremenije mašine i mi moramo kupiti tu mašinu radi bolje i veće proizvodnje a ova stara se još nije istrošila ali nije konkurentnai moramo je izbaciti.

Imamo još dva momenta za ovaj stalni kapital a to su : kad na mašinama vršimo popravke i dodamo joj novi dio onda će se produžiti vijek trajanja te mašine i one se potpisuju kao uvećane vrijednosti. Sitni popravci ne znače uvećavanje vrijednosti već njeno održavanje. Sve što uložimo moramo prenjeti na novi proizvod. To je onaj kapital koji se koristi više od jedne godine.

Imamo i promjenljivi kapital gledano sa aspekta tropenja. U njega spadaju materijali i za nabavku radne snage. U proces proizvodnje on ulazi sa čitavom svojom vrijednosti. To znači ako želimo proizvesti nešto novo moramo opet nabavljati. Jer u svakom procesu se potpuno mijenja i čitavom svojom vrijednosti prenosi na novi proizvod. Kad platimo radniku to ulazi u cijenu te robe i tako iz početka.

Rentabilnost poslovanja, cijena koštanja i troškovi proizvodnje

Da bi smo počeli bilo koju proizvodnju potrebno je obezbijediti kapitalu omjeru koji je potreban za normalni kružni tok kapitala. Različiti oblici kapitala nazivaju se zajedničkim imenom sredstva u proizvodnom procesu. U tom procesu anganižovana sredstva se različito troše, jedni u cijelosti a drugi djelimično. Sredstva koja se anganižuju u procesu proizvodnje zovemo troškovima- utrošcima. Pošto ti utrošci nisu indentični za sva sredstva imamo problem obračuna tih troškova i određivanja cijene koštanja. Cijena koštanja se određuje na taj način što se utošena sredstva dijele sa brojem utošenih jedinica i tako dobijemo cijenu po jednom proizvodu.

PRIMJER

Anganižovani kapital		Troškovi pro.	Broj pro.jed.	Cijena koštanja
Stalni kapital amortizacija 10%	50000dm	5000	200 bicikla	25 DM
Opticajni kapital- predmati rada	30000dm	30000	200 bicikla	150 DM
radna snaga	20000dm	20000	200 bicikla	100 DM
Ukupno	100000	55000	200 bicikla	275 DM

Anganižovani kapital je 10000 a troškovi su 55000 i otuda imamo da se samo ovih 5500prenosi na 200 bicikla i dobivamo cijenu 275 dm.

Sa aspekta ekonomskog je značajan ovakav pristup kako bi se moglo stalno pratiti stanje. I značajna je podjela na fiksne i varijabilne. Nije svejedno da li se proizvede 200, 205 ili 195 ako je proizvedeno 195 onda je bilo škarta a ako je proizvedeno 205 onda se dobro proizvodili.

Profitabilna stopa kao izraz rentabilnosti

Kapital se anganižuje da bi se oplodio. Upravo oplodnja tog kapitala je profit. Profitna stopa se tako utvrđuje da nam je potrebna stopa viška vrijednosti u odnosu na anganižovani kapital.

Imamo obrazac

$$Pf = m/k = pf = m/c+v$$

$$275+100v.vrijednosti = 375$$

$$200 \times 100 = 20000$$

$$pf = 200000/1000000 \times 100 = 20\%$$

Razlika između viška vrijednosti i profita je kada se posmatraju apsolutne cifre onda nema razlike ali se različito posmatra na oplodnju.

Profit se posmatra sa aspekta ukupne količine kapitala

Višak vrijednosti se posmatra sa aspekta plaćanja radne snage, pokazatelj koliko smo kapitala uložili za plaćanje radne snage.

$$P - R - R - P$$

RASPODJELA

Ono što smo stvarali u procesu proizvodnje da vidimo koliko nam pripada.

Raspodjela ima dva nivoa: prvi dio je onaj koji treba reprodukciji da uzme one dijelove koji mogu da obezbijede nastavak proizvodnje, i ostaje dalje da se iz viška vrijednosti raspodjeli. Da se vidi koliko će ići za plaćanje policiji, vojsci, soc.slučajevima, i koliko se iz tog dijela izdvaja za proširenje reprodukcije. Nas interesuje onih 20000 mikro nivo a to je koliko svakom propada, tj.kolika je radnikova plata. Imamo one vlasnike kapitala, šefove, direktore i same radnike u proizvodnji.

Najamnina ili plata radnika

Najamnina je nadoknada za iznajmljivanje radne snage, tu je riječ o neposrednim proizvođačima ili učešću tih proizvođača u raspodjeli društvenog proizvoda. Radna snaga je roba, a najamnina je novčani izraz radne snage. Kao mjerilo vrijednosti ona uvijek iskazuje vrijednost za količinu ili rad koji smo utrošili. Pošto je najamnina izraz radne snage ona se uvijek mjenja sa vrijednošću radne snage. Vrijednost određuju i promjene vrijednosti novca, ako novac postaje manje vrijedan ili više. Vrijednost kretanja na tržištu rada je isto odradnica za najamninu i taj odnos ponude i tražnje je bitna odrednica visine najamnine. Najamnina se utvrđuje na taj način količinom namirnica koje su potrebne za našu reprodukciju. Sad je kod nas taj iznos 450 DM za četvoročlanu porodicu i to je ta odrednica najamnine. Ona može da bude različita. Minimalna vrijednost je ona količina namirnica koja je potrebna da bi radnik mogao da obnovi svoju energiju, da dođe na posao itd. Imamo radnike, sindikate, državu i svako ima svoje interese. Interes radnika je da poveća svoju najamninu, a poslodavca da je smanji. Imamo državu kojoj je interes da proces reprodukcije traje, i ona je najčešći posrednik između ta dva dijela, traži rješenje između radnika i poslodavca, kako bi mogla reprodukcija teći i da se ne stvaraju socijalni problemi.